บทคัดย่อ

173026

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงพฤติกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน - น้ำ - ป่าไม้) ของชาวบ้านในเขตพื้นที่จัดการต้นน้ำแม่ช้าย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัย คือ หัวหน้าครอบครัวของชาวบ้านใน 4 หมู่บ้านที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ดำเนินงานโครงการวนศาสตร์ชุมชนบนที่สูงของหน่วยงานจัดการต้นน้ำแม่ช้าย จำนวน 80 ราย เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างและกึ่งโครงสร้างที่ผ่านการทดสอบความตรงและความเป็นปรนัยแล้ว การรวบรวมข้อมูลได้ดำเนินการระหว่างเดือนมิถุนายน - กันยายน พ.ศ. 2543

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์แต่ละข้อพอสรุปได้ดังนี้

1) **ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคมของผู้ให้ข้อมูล** ผลวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุเฉลี่ย 39 ปี เกือบทั้งหมดสมรสแล้ว และไม่ได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียน ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักและการรับจ้างเป็นอาชีพรอง พื้นที่ประกอบอาชีพของผู้ให้ข้อมูลไม่มีเอกสารสิทธิ์เนื่องจากอยู่ในเขตป่าอนุรักษ์ สำหรับแหล่งข่าวสารของผู้ให้ข้อมูล คือ เจ้าหน้าที่ภาครัฐ เพียงครึ่งหนึ่งของผู้ให้ข้อมูลรายงานว่าเคยเข้ารับการฝึกอบรมแต่เกือบทั้งหมดได้เข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

2) **พฤติกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ** พฤติกรรมของชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรดิน ผลวิจัยพบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ได้ให้ความสำคัญกับขั้นตอนการเตรียมดินก่อน

173026

เพาะปลูก ได้แก่ การแผ้วถางวัชพืช การเก็บริบสุมเผา และขุดดินทิ้งไว้โดยไม่มีการใส่ปุ๋ยหมัก เพราะเป็นวิธีที่ง่าย ประหยัดค่าใช้จ่าย เหมาะสมในการจัดการทำให้ได้ผลผลิตที่สูงกว่าวิธีอื่น ส่วนวิธีการเตรียมดินหลังการเก็บเกี่ยว ส่วนใหญ่มิได้ดำเนินการแต่อย่างใด เกษตรกรมีวิธีการสังเกตดินที่เสื่อมสภาพโดยสังเกตจากการเจริญเติบโตของพืชที่ปลูก แต่ไม่มีวิธีการบำรุงดินที่เสื่อมสภาพ ในการแก้ไขปัญหาเมื่อผลผลิตลดต่ำลงเกษตรกรจะย้ายที่ปลูก นอกจากนี้พบว่าส่วนใหญ่มีความรู้เรื่องการปลูกพืชแบบขั้นบันได แต่มีเพียงครึ่งหนึ่งเท่านั้นที่ได้นำไปทดลองปฏิบัติ ส่วนการป้องกันการพังทลายของดินใช้วิธีการขุดร่องน้ำ ส่วนใหญ่ไม่เคยทดลองปลูกหญ้าแฝกและปลูกพืชหมุนเวียน และไม่มีวิธีการเพิ่มคุณภาพดินหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิต เนื่องจากเชื่อว่าทรัพยากรดินสามารถฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ได้ด้วยตัวมันเองตามธรรมชาติ

ในประเด็นพฤติกรรมการจัดการทรัพยากรน้ำของชาวบ้าน ผลการวิจัยพบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีวิธีการนำน้ำมายังแหล่งเพาะปลูกโดยใช้ท่อน้ำ PVC อาศัยน้ำจากประปาภูเขามาอุปโภคบริโภค รวมทั้งเลือกทำเลสิ่งปลูกสร้างให้ใกล้และต่ำกว่าแหล่งน้ำเพื่อความสะดวก สำหรับวิธีกำจัดน้ำเสียที่เกิดจากการใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ โดยปล่อยทิ้งให้ซึมลงไปในพื้นดิน ส่วนวิธีการประหยัดน้ำที่ได้มาจากธรรมชาตินั้นจะใช้เมื่อจำเป็น แต่ไม่มีวิธีการเก็บกักน้ำ วิธีการแก้ปัญหากรณีน้ำไม่เพียงพอต่อการเพาะปลูกก็จะลดความเสี่ยงด้วยการหยุดปลูกพืชในช่วงนั้น ส่วนการกำจัดสิ่งเหลือใช้และขยะจะใช้วิธีการกำจัดด้วยการเผาทำลาย ด้านวิธีการจัดการแหล่งน้ำของชุมชนเมื่อเสื่อมสภาพโทรมลง ได้แก่ การดูแลรักษาความสะอาดแหล่งน้ำธรรมชาติและฝายน้ำล้น

สำหรับพฤติกรรมของชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ผลวิจัยพบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์จากการตัดไม้เพื่อสร้างที่อยู่อาศัยและเป็นไม้ใช้สอยอื่น ๆ เช่น สร้างคอกสัตว์และเป็นเชื้อเพลิงโดยไม่มีการดูแลพื้นที่หลังจากที่ตัดไม้ไปใช้แล้ว แต่มีวิธีการสงวน ฟื้นฟูและปรับปรุงพื้นที่ป่าไม้โดยร่วมกันปฏิบัติตามกฎระเบียบของหมู่บ้านและปลูกป่าเสริมทดแทน นอกจากนี้ยังได้มีการนำของป่ามาใช้เพื่อการบริโภค แต่มีวิธีการสงวนพื้นที่เก็บหาของป่าโดยการไม่เข้าไปเก็บหาของป่าในป่าชุมชน แต่ไม่มีวิธีการพัฒนาฟื้นฟูและปรับปรุงพื้นที่เก็บหาของป่าใด ๆ นอกจากนี้ยังพบว่าชาวบ้านมักนำสัตว์ป่ามาเป็นอาหารแต่มิได้นำไปจำหน่ายเพื่อการค้าแต่อย่างใด

ABSTRACT

173026

The objective of this research was to examine the villagers' behavior on natural resource management (soil-water and forest) in 4 villages within the Mae-Sai watershed management area in Chiangrai Province. All data were collected by means of interview schedule from 80 household heads. Actual prior to data collection between June to September 2000, the interview schedule was pre-tested for validity

173026

and objectivity. Data was analyzed by using SPSS computer program.

Research results in each objectives can be summarized as follow :

1) The personal and socio-economics aspect of the respondents indicate that majority of the respondents were male, 39 years old on average and have not received any formal education. Most of them were married and engaged in farming as their major occupation and hired labor as minor occupation. The land that they cultivate and occupy, have no title rights because it was located in national forest reserved area. The significant sources of information were government officers from different agencies with half of the respondents reported to have attended the training courses and almost all had joined the activities on natural resource conservation.

2. **Villagers' behavior in natural resource management.** It was found that most of the villagers had practiced several methods of land preparation before planting season, such as weeding, burning and digging the soil but they did not apply any manure or compost for soil quality improvement stating that these practical methods are simply low cost and appropriate in increasing yield. After crop harvest, the land was left undisturbed. Villagers noticed the degradation of the soil quality by observing the plants' rate of growth. However, they did not apply any soil improvement methods after crop harvest because they believed that the quality of soil will naturally rehabilitate. In addition, although the villagers knew about terrace method of growing crops only half of them adopted it. Soil erosion control was done by digging water drainage from and to the cultivated areas. Growing vetiver strip and crop rotation for soil and water conservation were not practiced.

As to the villagers' behavior on water management, research results found that PVC pipe was adopted to transfer water from checked dam in the upper level for households' consumption and cultivation. Wastewater treatment was not practiced but instead landfill approach was applied. Any method of water storage was not practiced by the villagers. However, there was no cultivation when water was insufficient. Garbage and wastrel were treated by burning. Water resource degradation was reduced by prevention of water loss and rehabilitation of water reserve areas.

In order for villagers to manage forest resources, the results indicated

that timber was cut for the purpose of building houses and for fuel but were not maintained after an illegal cutting whereas forest reservation, rehabilitation and improvement were done under village policy and afforestation. Additionally, utilization was done by using forest product in the community. However, wildlife were hunted but only for consumption and not for commercial purposes.